

Politisk arkæologi

– og humanisten der blev væk

af Tina Rasmussen, mag. art. og Trine Borake, MA., stud. mag.

Forfatterne er arrangører af det nyligt afviklede heldagsseminar "Politisk arkæologi og arkæologisk politik" på Københavns Universitet. Nærværende artikel havde deadline før seminaret blev afviklet, men skal ses som et indlæg i debatten. Seminaret havde til formål at diskutere arkæologiens politiske rolle, og det politiske klimas konsekvenser for den arkæologiske forskning. Artiklen kommer i en række eksempler bag om problematikken, og giver et bud på årsagen til denne situation, samt hvordan vi kan løse den.

De politiske strømninger kræver en højere grad af direkte samfundsrelevans, udviklingsorientering og rentabilitet, og sætter dermed nye krav til den arkæologiske forskning som humanistisk videnskab. Arkæologi har, som humanistiske videnskaber i øvrigt, ikke en samfundsmæssig nytteværdi, der tydeligt kan aflæses i kroner og ører, og humanistisk videnskab nyder ikke samme anerkendelse i samfundet som tidligere. Arkæologiens videnskabelige rolle har derved ændret sig, så det ikke længere er nok at udfylde et behov for en historisk bevidsthed.

Disse ændrede vilkår for den arkæologiske forskning kræver en genovervejelse af arkæologiens formål og muligheder. Overvejelser der vedrører alle i den arkæologiske verden.

I denne artikel tager vi stilling til, hvordan vi mener, den arkæologiske videnskab kan leve op til de ændrede forudsætninger, og hvordan arkæologisk forskning kan vise sin nytteværdi. Ved at fremhæve det humanistiske aspekt og udnytte det humanistiske forskningspotentiale, mener vi den samfundsmæssige nytteværdi ligger lige for.

Det forskningsmæssige klima

Et tiltagende fokus på forskningsresultater, der direkte kan omsættes til kroner og øre, har sat de humanistiske fag under pres. Politisk og samfundsmæssigt er det konkret brugbare, økonomisk rentable forskningsresultater, som efterspørges og belønnes.

For arkæologer, som for andre humanister, gælder det, at vores eksistens skal legitimeres, ikke gennem humanistiske forskningsresultater, men gennem det økonomiske provenu.

For store som små museer handler det om overfor bygherre at præsentere acceptable budgetter, og opretholde en indtægt i form af overhead på ud-

gravninger, der i større eller mindre grad finansierer museets driftsomkostninger. Det overhead der produceres, vægter umiddelbart langt mere i det store regnskab, end de formidlingsmæssige og forskningsmæssige resultater, der produceres. Der er således en barriere mellem den konkrete finansiering af museets driftsomkostninger og omkostninger i forbindelse med udgravninger til samfundets, heriblandt også bygherres, forståelse og accept af arkæologiens vigtighed.

De humanistiske videnskaber nyder kun ringe anerkendelse såvel politisk, som i samfundet generelt, og fagenes muligheder bliver sjældent hverken udtrykt eller udnyttet. Man kan fristes til at spørge, hvad den humanistiske forskning skal gøre godt for? Hvad kan den bidrage med? Til hvad nytte investerer vi tid, kræfter og penge i flintflækkers proveniens? Det er som om vi, i værste fald, har glemt, at vi som arkæologer er humanister, og glemt hvad humanister egentlig kan. I bedste fald formår vi dårligt at formidle de humanistiske resultater, den arkæologiske videnskab producerer.

Humanisten

Humanister er ikke en homogen gruppe. Ifølge tidligere direktør for Danmarks Humanistiske Forskningscenter, Birgitte Possing, er der tre væsentlige retninger inden for den humanistiske forskning (Possing 2008). *Eksperten* analyserer spørgsmål med relevans for samfundsmæssige forhold, og finansieringen af analysen skal kunne dækkes ved hjælp af resultaterne. Det kan f.eks. være at afdække turisternes interesse for fortiden til brug for turistindustrien. Denne type af humanister og humanistisk forskning er utroligt kærkomne i det private erhvervsliv, som bl.a. forskningspolitisk chef i Dansk Erhverv, Jannik Schack Linnemann påpeger. Humanister er, med deres kritiske refleksion og evnen til at sætte ting i den rette

sammenhæng, guld værd for virksomhederne (Schack Linnemann 2008).

Grundforskeren og kulturforskeren er de to andre humanistiske forskningsretninger, som Birgitte Possing opstiller. Grundforskeren udforsker nye, hidtil uudforskede områder. Alene fordi det er ubetrådt terræn grundforskeren bevæger sig på, ligger der en forventning om at afdække noget nyt, der kan bidrage til vores viden, eller perspektivere den vi allerede besidder. Da grundforskning bevæger sig udenfor det kendte, er det ofte en utroligt ressource- og tidskrævende disciplin.

Kulturforskeren vender tingene på hovedet og laver kulturelle, etiske og eksistentielle analyser. Perspektivering og refleksioner over forskellige problemstillinger leder kulturforskeren til nye sammenhænge, og rejser nye spørgsmål.

De tre forskellige tilgange til humanistisk forskning er naturligvis afhængige af hinanden. Eksperten kommer ikke langt uden kulturforskeren. Kulturforskeren er afhængig af grundforskningen, og grundforskerens arbejde gav ingen mening, hvis ikke eksperten og kulturforskeren benyttede sig af denne viden. De kan ikke eksistere uden hinanden, uden hver især at blive udvandede og uinteressante.

Fælles for den humanistiske videnskab er desuden en række grundbegreber. Den er værdiskabende og almindendannende. Den bidrager til det enkelte menneskes selvforståelse såvel som den kollektive selvforståelse. Arkæologiens humanistiske fundament tager udgangspunkt i de rationelle og materielle genstande og strukturer, som mennesket har frembragt, hvorigennem vi kan lære noget om de irrationelle og immaterielle sider af den menneskelige natur. Dermed kan der sættes spørgsmålstejn ved det, der betragtes som givet. Vi har som arkæologer dermed den force, at vi kan sætte spørgsmålstejn ved kulturelle selvfølgheder.

Humanisten der blev væk?

Ser man overordnet på arkæologiens fremtoning, får forskningen alt for sjældent den plads, den har krav på. Det skyldes både de svære prioriteringer, museerne står overfor i en verden af nøddugravninger, og de nedskæringer der er på humaniora generelt på universiteterne. Rent lovgivningsmæssigt er forskningen i og formidlingen af de større mængder udgravede resultater ud over bygherrerapporten heller ikke inkorporeret økonomisk i 'den nye' museumslov, og på grund af manglende

ressourcer bliver der alt for sjældent hverken forsket eller formidlet.

Arkæologiens ansigt i forskningssammenhæng viser tydeligt, at der er og har været alt for entydigt fokus på grundforskning. Studier i flintflækkers proveniens er bestemt ikke uinteressant eller ligegyldigt, men sættes de ikke ind i en større sammenhæng, fortaber deres nytteværdi sig. Relevansen af vores arbejde i samfundsmæssigt øjemed fremstår ikke tydeligt, hvis ikke vi bliver bedre til også at fortælle *hvorfor*, det er væsentligt at studere flintflækkernes proveniens. Kulturforskeren får nemlig sjældent plads til at brænde igennem ved at sætte grundforskerens resultater ind i en større sammenhæng, og lige så sjældent får eksperten formidlet det produkt, vi frembringer, til omverdenen. På den måde får vi ikke gjort vores arbejde vedkommende for den enkelte, da en enkelt flintflække fra Fanø ikke appellerer til særlig mange. Vi er simpelthen for dårlige til at spille på alle tangenter og 'sælge' varen. Det skyldes antageligt, at vi ikke er bevidste om, hvad vi egentlig kan.

Vi skal huske hinanden på, at vi er humanister, og at det vi kan, er at stille spørgsmålstejn ved det givne. Det er det, der skaber nye sammenhænge. Nye sammenhænge skaber udvikling og dynamik. Nye sammenhænge skaber også forståelse og tolerance, hvilket er ligeså efterspurgt i en globaliseret verden, som el-sparepærer, hævesænkeborde og frokostordninger er for af skabe et rentabelt og sundt arbejdsmiljø.

Nytteværdi

Arkæologiens nytteværdi er den måde hvorpå forskningsresultater bidrager til perspektivering af fortiden såvel som nutiden. Ud over at fremdrage grundlæggende informationer om produktionen af flintflækker, kan arkæologi også bidrage med mange andre aspekter.

Den arkæologiske videnskab kan først og fremmest ses som et kulturstudie, der kan bruges til at perspektivere moderne kultur. Mange af de mere overordnede tolkningsmæssige niveauer af arkæologi omhandler emner, som også er relevante i et moderne samfund. Det kan eksempelvis være kulturmøder, ressourceudnyttelse eller brug og genbrug. Arkæologi kan være med til at perspektivere en aktuell problemstilling ved at bruge fortiden som eksempel. Tager man kulturmøder eller problematikken omkring integration som eksempel, ville et fortidigt perspektiv kunne bidrage med erkendelsen af, at problemstillingen ikke er

noget særligt for vores tid, men at der gennem hele forhistorien har været møder mellem kulturgrupper. Fortiden viser talrige eksempler, der kan tolkes som forskellige former for 'integration', både hvor grupperne kan blive helt sammensmeltede, hvor grupper beholder deres eget særpræg, men ellers viser tegn på fredelig sameksistens, men også eksempler på problematiske forhold mellem forskellige kulturgrupper. Helt overordnet kan tolkninger på baggrund af arkæologisk forskning være med til at sætte spørgsmålstejn ved, hvad en vellykket integration i virkeligheden er? Arkæologiske analogier kan på den måde være med til at perspektivere aktuelle problemstillinger.

Arkæologisk forskning kan også bruges til at perspektivere en mere konkret og aktuel debat. Det kunne f.eks. være problematikken omkring de mange tomme kirkerum. Erfaringer fra kirkeudgravninger vidner om, at det tidligere var helt almindeligt at nedrive, ombygge eller genanvende kirker, så de opfyldte samfundets vekslende behov. Erfaringerne kan benyttes i debatten omkring mulige løsningsmodeller på problemet, og helt overordnet rejse debat om, hvorvidt kirkerummet skal benyttes til at opfylde samfundets behov?

Ud over at perspektivere moderne kultur og bidrage med løsningsforslag til konkrete samfundsrelevante problemstillinger, kan arkæologisk formidling også bruges som en dynamisk faktor i personligt, udviklingsmæssigt og økonomisk øjemed. Som resultat af miljømæssige tiltag og mere rentable rørløsninger har der været mange bygravninger i mindre provinsbyer i de sidste år. En mindre provinsby med dårlig økonomi, præget af stagnation, fraflytninger og manglende udvikling, kan drage store fordele af de ellers omkostningsfulde anlægsarbejder sådanne tekniske tiltag eller reparationer medfører. Det ville være oplagt at benytte de arkæologiske resultater som en værdiskabende faktor. En spændende og vovet formidling i samarbejde mellem museet og bystyret ville sætte byen på landkortet og skabe en historisk bevidsthed i netop den søvnige provinsby. En historisk bevidsthed som en del af byens værdigrundlag, ville skabe grobund for tolerance, forståelse og samhørighed i lokalsamfundet. Alle værdier, der er nyttige for den enkelte såvel som for fællesskabet og samfundet, og som de arkæologiske forskningsresultater kan medvirke til at fremme. I en spørgeundersøgelse udført af Kulturarvsstyrelsen og Realdania i 2005 konkluderes det, at kulturarv både anses for at have kvaliteter til at fremme turisme, have betydning for, hvor folk gerne vil bo, og have

indflydelse på et områdes udvikling (Kulturarvsstyrelsen og Realdania 2005). Med omtanke og god formidling kan en trist provinsby på sigt transformeres til en dynamisk og driftig by, hvor et stærkt foreningsliv baseret på fællesskab og ansvar ville understøtte de kulturelle tilbud, og i kombination med et driftigt handelsliv skabe grobund for dynamik og udvikling. Det er derfor tydeligt, at arkæologi har en potentiel nytteværdi for samfundet, både som en genererende faktor for udvikling, men i lige så høj grad for fællesskabet og den enkelte. Alt for sjældent udnytter vi de arkæologiske resultater som en værdiskabende faktor, fordi vi ikke er opmærksomme på, hvad den arkæologiske videnskab har at tilbyde.

Nu har den opmærksomme læser bemærket, at retorikken benytter sig af ord, der traditionelt ikke harmonerer med den humanistiske videnskab. Det er vigtigt at slå fast, at kunst og kultur skal være uafhængige af privatfinansiering og vi skal ikke være afhængige af at kunne sælge varen eller præsentere en nytteværdi.

Vi er dog nødt til at arbejde under de vilkår vi har, men dermed ikke sagt, at vi skal danse til den fløjte der spiller. Tværtimod, vi skal selv spille op til dans. At udnytte de muligheder arkæologien har, som et perspektiv på det moderne samfund og det moderne livs problemstillinger og debatter, er ikke at sælge ud. Det er at udnytte det forskningspotentiale, der ligger i den arkæologiske videnskab.

Politisk arkæologi?

Men bliver arkæologien så ikke politisk, hvis vi begynder at involvere os i samfundsaktuelle problemstillinger, debatter og lokaludviklende tiltag? Der er generelt en frygt for at sammenblende arkæologi og politik, da det traditionelle videnskabssyn ideelt set skal være uafhængigt, objektivt og apolitisk. Det videnskabssyn har sandsynligvis været en medvirkende faktor til, at det primært har været grundforskning, som er blevet bedrevet. Den arkæologiske videnskabs gidseltagning i misforståede nationale sammenhænge har desuden sat sit præg på arkæologiens samfundsmæssige rolle, og er ligeledes en medvirkende faktor til, at arkæologi traditionelt ikke blander sig i, eller bidrager til samfundsrelevante spørgsmål. Arkæologi har sådan set ikke fulgt med udviklingen. Videnskabsteoretisk er der derimod sket en drejning mod en større refleksivitet. Der er en mere udbredt erkendelse af, at det er umuligt at være objektiv og at holde sin egen tids værdier ude af fortolkningen. Når det således ikke er muligt at holde sig objektiv, så er det

heller ikke muligt at holde sig apolitisk. Tværtimod vil forskere til enhver tid fortolke materialet ud fra deres egen tid og de fremherskende politiske og ideologiske strømninger, se bare på 70'ernes og 80'ernes marxisme!

Den tilbageholdende karakter med tusindvis af forbehold er blevet arkæologiens varemærke. I det faget ikke selv har formuleret, hvorfor og hvordan faget er væsentligt i forhold til moderne problemstillinger, er det vanskeligt for andre at opfatte det som sådan.

Vi mener godt arkæologi kan bruges i samfundsrelevante spørgsmål. Som humanistisk videnskab har arkæologi en stor samfundsrelevans. Gennem fremdragelsen af ny viden kan vi sætte vores egen viden i perspektiv, og gennem perspektivering kan vi skabe nye sammenhænge og sætte spørgsmålstegn ved etablerede sammenhænge.

Vi skal aflægge os berøringsangsten, og bryde med den stive, forbeholdne videnskabelige facade. For at formidle vores nytteværdi er det en forudsætning, at vi bevæger os væk fra 'fakta'-forestillingen, og i højere grad opfatter og formidler arkæologisk videnskab som et reflekterende og perspektiverende debatskabende fag. Det er dog afgørende at opretholde en faglig og videnskabelig integritet for at undgå, at arkæologien bliver taget som gidsel i et politisk eller økonomisk spil.

Som det ideologiske landskab ser ud nu, får vi ikke flere penge til forskning. Vi må lære at udnytte

dem, vi har, bedre. Kan vi derimod formulere og formidle, at de tolkninger vi frembringer, rent faktisk har en nytteværdi for den individuelle såvel som for den kollektive selvforståelse, vil det skabe mulighed for, en holdningsændring både i politisk henseende, men også hos den enkelte bygherre og skatteborger. I takt med, at arkæologisk forskning genvinder noget af sin fordums respekt, vil flere midler blive genereret til forskning og formidling.

Ved at udnytte nogle af arkæologiens mange muligheder, vil der skabes en mere dynamisk, vedkommende forskning og formidling, som folk i højere grad kan relatere til, og derved vil vi få mere ud af forhistorien. Som humanister har vi et ansvar for at medvirke til at ændre den nuværende situation, hvor arkæologi er for arkæologer. Vi skal medvirke til i højere grad at udnytte arkæologiens potentiale og formidle dens perspektiver, og dermed være med til at skabe udvikling.

Som arkæologer er det en mulighed for at komme ud af denne halsen efter maskinerne, og hive genstande hjem til evig glemsel i museernes magasiner. Det gælder om at forske i og formidle vores resultater, hvad skal man ellers bruge alle de informationer til? Vi skal være værdiskabende, almindendannende og nuancere den individuelle, fælles og samfundsmæssige selvforståelse.

Det mener vi, vi kan gøre ved ikke kun at tilgodese grundforskeren, men også at lade kulturforskeren og eksperter komme til. Men vigtigst af alt: ved at holde fast i den humanistiske grundtanke!

Anvendt litteratur

Artikelserie i Information 2008
Kulturen og Pengene.
Synspunkt. D. 21.-29. juli 2008.

Kulturarvsstyrelsen og Realdania 2005
Kulturarv. En værdifuld ressource for kommunernes udvikling.
Kulturarvsstyrelsen og Realdania. (Lokaliseret den 26.
august 2008 på <http://www.kulturarv.dk/tjenester/publikationer/emneopdelt/generelt/kulturarvsanalyse/kulturarvsamlet.pdf>

Linnemann, J. Schack 2008
Humaniora skal styrke dansk erhvervsliv.
Politiken 26. april 2008.

Lund, J. 2008
Museumsloven og forskningen.
Arkæologisk Forum nr. 18, 2008.

Possing, B. 2008
Humaniora: Der skal stilles spørgsmål til det givne.
Politiken 26. april 2008.

Rostock, J. 2007
Arkæologien som forretning.
Arkæologisk Forum nr. 17, 2007.

Siemens, P. 2007
Museerne, forskningen og fremtiden.
Arkæologisk Forum nr. 17, 2007.